

ЛАТЕНТНІСТЬ АНТРОПОКОСМІЗМУ В КЛАСИЧНІЙ НАУЦІ

¹Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Розкривається специфіка людино-космічних відносин в добу модерну. З'ясовано амбівалентний характер антропокосмічної ідеї та вказані основні причини латентного збереження антропокосмізму в межах класичної парадигми знання.

Ключові слова: антропокосмізм, Всесвіт, антропоцентризм, парадигма, раціональність, цінності.

Keywords: anthropocosmism, Universe, anthropocentrism, paradigm, reasoning, values.

Актуальність дослідження викликана зацікавленістю сучасною постнекласичною наукою в стародавній ідеї людино-космічної цілісності (антропокосмізмі), оскільки тепер вона намагається вибудувати нову модель взаємин між людиною і Космосом, відмінну від попередньої - антропоцентристської моделі, що давно вже скомпроментувала себе і обернулася для людства жахливими втратами та загрозою самознищення.

Антропокосмічну ідею неодноразово намагалися реабілітувати в тій чи тій парадигмі знання, однак шанси розкрити її грандіозний потенціал вперше проглядаються саме сьогодні, коли відбувається процес антропологізації та гуманізації науки. Та без повноцінного відтворення цієї ідеї в історичному ракурсі, без ґрунтовного осмислення її впливу на науковий поступ і формування менталітету окремих науковців, можна знову ж таки наштовхнутися на ряд перешкод для її сучасного утвердження. Тому *метою* нашої розвідки є виявлення особливостей взаємин людини і Космосу в добу модерну, проблематичного статусу антропокосмізму на теренах класичної науки, а також виявити чи могли існувати конкретні причини для її збереження.

Цій проблемі були присвячені погляди та праці В.Вернадського, В.Визгіна, О.Дугіна, О.Койре, Л.Косаревої, А.Павленка, В.Стьопіна та ін.

Логіка розвитку науки в добу модерну напряду пов'язана з середньовічно-ренесансними світоглядними уявленнями, філософськими рефлексіями, а також і першими теоретично й емпірично обґрунтованими науковими відкриттями. Одними з таких найважливіших уявлень і відкриттів попередніх історико-культурних періодів, яке підхопила і реалізувала новочасна культура, стали винайденій у середньовіччі годинник і ренесансна ідея про закони Всесвіту, які настільки гармонійні та взаємозлагоджені між собою, що нагадують чітко працюючий часовий механізм. Передумовою для таких міркувань були погляди М.Орема, а згодом і М.Кузанського, за якими Універсум діяв як гігантська «космічна машина».

Але, як не парадоксально, ця ключова ідея знайшла своє втілення у закладенні фундаменту механістичного світобачення XVII-XVIII ст., яке стало домінуючим у розумінні й експлікації законів природи, а також у процесі редукції людино-космічної цілісності до двох окремих гармонічно налаштованих, проте безликих, девіталізованих механізмів. Причину цього пояснюють І.Пригожин та І.Стенгерс у праці «Порядок з хаосу: Новий діалог людини з природою»: «Годинник - механізм, що

управляється раціональністю, яка лежить поза ним, планом, котрому сліпо слідують усі внутрішні деталі. Світовий годинник – метафора, що наводить на думку про бога-годинника, раціонального вседержителя, який управляє природою, слухняно виконуючи його вказівки на кшталт робота».[2; с.91].

Формуванню нового образу космосу і людини, окрім вказаної гіпертрофованої метафори, сприяв ще цілий ряд супутніх чинників. Особливої уваги серед них заслуговує криза антично-ренесансної раціональності, поглиблення якої наростало зі становленням нової (класичної) наукової раціональності; складна релігійна ситуація в Європі того часу; утвердження нових антропоцентристських настанов (відмінних від античних та ренесансних), процес інтенсифікації діяльності вчених разом з наростаючою їх самовпевненістю щодо свого необмеженого інтелектуального потенціалу в пізнанні світу; революційна зміна космологічної парадигми; пануніверсалізм механіки; керівництво науковцями так званою «етикою Фауста» тощо.

Усе це стало причиною того, що з філософської та наукової думки поступово стали зникати притаманні минулим епохам органіцистські, телеологічні й антропокосмічні уявлення. Натомість народжувалося нове ставлення людини до світового цілого, яке за словами М.Гайдегера, «було цілком чужим минулим століттям та долі народів» [3; с.106-107], формувався образ нової картини світу – механістичної. Відтепер, Всесвіт втрачає свою сутність і свої кореляційні зв'язки з людиною, а відтак і будь-які прояви свідомості. Така докорінна зміна у людському світовідчутті одночасно позбавляла світ його ціннісних та цільових смислів. З іншого боку, негачія антропологічних проєкцій на космос мала і свій зворотній «ефект». Передусім, вона позначилась на втраті мети людського існування і звідси плекала в ній усвідомлення власної відчуженості від оточуючого світу.

Зрозуміло, що усі ці світоглядні трансформації не могли не вплинути на формування особливостей методології наукового пізнання XVII-XVIII ст., яка відштовхувалась від того, що між суб'єктом пізнання, об'єктом і космосом встановлювалась нездоланна дистанція й ізольованість. Більше того, знання про відособлений об'єкт як такий стає ідеалом достовірності знання класичної науки.

Додатковою передумовою для утвердження суб'єкт-об'єктної дихотомії в науці епохи модерну можна назвати все ж таки недостатній рівень розвитку експериментальної науки, що носила здебільшого фрагментарний характер, зосередившись лише на окремих об'єктах світу. На той час, вона ще не була в змозі розкрити хоч який зв'язок між мікро- та макрокосмосом. Тому наявність такого зв'язку в принципі не могла бути відображеною в класичній раціональності і тим більше не могла вийти за межі інтелектуальної інтуїції.

Проте, аналізуючи наукові і метафізичні погляди творців класичної науки, мусимо зауважити, що новочасний механістичний матеріалізм стосовно еволюції антропокосмічних ідей поводить себе вкрай амбівалентно. На перший погляд видається, що механістичний світогляд поруч з активним розвитком скептичного методологічного підходу, взагалі заперечив відчуття антропокосмічного зв'язку, редукуючи його елементи до двох синхронних механізмів, які діють за єдиними всесвітніми детерміністичними законами, елімінуючи будь-які прояви свободи та випадковості.

Однак варто наголосити на зовнішній оманливості того, що механіцизм і фізичний детермінізм повністю виключили антропокосмічну ідею з наукового та філософського дискурсів.

Антропокосмізм у добу модерну цілком не усувається, а краще сказати, зберігається в невиразній, латентній формі. Ясно, що «вузькі» матеріалістичні погляди, слабкий розвиток гуманітарної складової науки Нового часу не мали можливості дозволити у повній мірі й у всіх можливих вимірах говорити про людино-космічну цілісність з позицій науки, яка тільки-но почала формуватись і стала утверджувати природничі ідеали та норми наукового пізнання. Проте такому збереженню імпліцитного характеру антропокосмізму, на нашу думку, сприяв цілий ряд чинників: 1) пошуки шляхів подолання субстанційного дуалізму (А.Гейлінкс, Б.Спіноза, Г.Ляйбніц, Г.Мор та ін.), які можна проінтерпретувати як інтенцію до реконструкції втраченої гармонії; 2) впливи кембріджської неопланонічної школи і її онтологічна критика механіцизму; 3) метафізично-теологічний контекст науки XVII ст.; 4) дотримання і продовження антично-ренесансної антропокосмічної традиції; 5) наявність позитивних етичних та естетичних цінностей науки модерну (оскільки класичний етап розвитку наукового знання, як на тому наполягають і Л.Мікешина, і Л.Косарева, не слід вважати ціннісно-нейтральним [1, с.117-118]).

Висновок. Отже, як не дивно, але вищевказані причини у тій чи тій мірі вплинули на особливість наукового поступу і реабілітацію антропокосмічної ідеї в постнекласичній науці, що наразі формує свою унікальну модель антропокосмосу.

Література

1. Косарева Л.М. Рождение науки Нового времени из духа культуры / Л.М.Косарева. – М.: Издательство «Институт психологии РАН», 1997. – 360 с.
2. Пригожин И. Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И.Пригожин, И.Стенгерс // Общ. ред. В.И.Аршинова, Ю.Л.Климонтовича и Ю.В.Сачкова. – М.: Прогресс, 1986. – 432 с.
3. Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге / М.Хайдеггер. – М.: Высшая школа, 1991. – 192 с.